

تاریخ

زنجان

سکینه محمدی

عکس‌ها:

پوریا پاکیزه

معبد «دانش کسن» در زنجان تنها معبد به جا مانده از باورهای اهالی چین و مغولستان در ایران است

از شرق دور

فرمانروایان مغول به دین اسلام کار ساخت این معبد نیز نیمه کاره مانده و همان طاقچه‌های محراب مانند نیز یادگار همین چرخش مذهب است. هنوز هم آثار اتاقک‌ها و کنده کاری‌های زیبا در گوشه و کنار این معبد به چشم می‌خورد. محوطه مستطیل شکل معبد نیز به واسطه سنگ‌های درشت و حجاری شده به خوبی قابل تشخیص است.

از طرفی این تضاد دشت و صخره به حیرتم می‌آورد، یک سورا می‌نگرم که تا چشم کار می‌کند دشت است و سطح صاف و در این سو صخره‌ای که تا چشم کار می‌کند سنگ است و ارتفاع و هنر.

● دانش جغرافیا، محور شکل‌دهی معبد

در معبد صخره‌ای دانش کسن علاوه بر استفاده از فن پیشرفته زمان، زمین‌شناسی و معدن‌شناسی دو امر شناخته شده از دانش جغرافیایی طبیعی مورد توجه است و این دو امر در ادوار مختلف بیشتر به صورت منفرد مورد توجه و بهره‌برداری بوده و در آثار نادر معبد صخره‌ای دانش کسن با هم به کار رفته است.

این مطلب ریشه در دانش گذشته ایران داشته و احتمالاً به دوره پیش از تاریخ راه پیدا می‌کند و نمونه بارز تاریخی آن آثار باقیمانده از حکومت ماد و هخامنشی در غرب کشور و نقش رستم و تخت جمشید در فارس بوده اما فناوری به کار رفته در معبد دانش کسن پیامد تکامل فنی سنگ تراشی با ابزار فلزی است.

گستره فعالیت سنگ تراشی در معبد صخره‌ای دانش کسن در کل بر اساس یک خط تقارن طولی یافته و آنچه بر اساس کار هویدا شده نشان می‌دهد که هیچ‌گونه کاستی و یا اضافه‌ای هر نیمه بنا نسبت به نیمه دیگر ندارد و حاصل این عمل صراحت بر یک نقشه یا طرح از پیش تدوین شده و نظارت دقیق بر آن در طول مدت اجرای طرح است.

بخش عمده آثار فرهنگی باقیمانده از ادوار مختلف نشان از آموزه‌های دینی و باورهای مذهبی دارد که در طول عمر تاریخی یک قوم پدید می‌آید و به لحاظ ویژگی‌های خود فرهنگ، آن قوم یا جامعه را از دیگر فرهنگ‌ها متمایز می‌سازد.

از دشت‌های سرسبز سلطانی می‌گذرم، در ۱۵ کیلومتری شمال شرقی سلطانی زنجان و ۵ کیلومتری روستای ویر، مشرف به یکی از این دشت‌ها صخره‌ای از جنس سنگ‌های تراش داده شده نظرم را جلب می‌کند، صخره‌ای که گویی قسمت‌هایی از آن را رنگ آجری و قسمت‌هایی را رنگ قهوه‌ای پاشیده‌اند یکی از مشهورترین بناهای تاریخی سلطانیه را می‌گویم؛ قدمت این بنا به دوره پیش از اسلام باز می‌گردد یعنی زمانی که پیروان آیین مهرپرستی از این مکان به عنوان پرستشگاه استفاده می‌کردند. محوطه‌ای به شکل مستطیلی ناقص، به طول ۴۰۰ متر و عرض ۵۰ تا ۳۰۰ متر.

حالا مقابل محوطه‌ای صخره‌ای به نام معبد سنگی «دانش کسن» یا «معبد اژدها» ایستاده‌ام. در زبان ترکی «دانش کسن» به معنای «سنگ تراش» است، برخی از مردمان محلی این منطقه، از این صخره سنگی با عنوان «شیرین و فرهاد» یاد می‌کنند به این دلیل که فرهاد به سنگ شکنی در افسانه‌ها شهرت داشته و برای رسیدن به عشق شیرین سنگ تراشی کرده است. اما در اصل چون این مکان یک معبد سنگ بوده که در حین تراشیدن آن توسط کارگران این نقوش زیبا کشف شده‌اند نام «دانش کسن» را برای آن انتخاب کرده‌اند. معبد سنگی «دانش کسن» زنجان از دوره ایلخانیان به یادگار مانده است.

● یک کارگاه سنگبری تاریخی

سنگ‌های برش داده شده نامنظم چهار گوش در سایزهای متفاوت تقریباً بزرگ که روی برخی از آن‌ها نقوشی کنده کاری شده است، این اثر تاریخی را شبیه یک کارگاه سنگبری سنتی زیبا کرده است و آثار به جای مانده از این معبد تاریخی حاکی از آن است که از پیشرفته‌ترین فناوری‌های سنگ تراشی با فلز موجود در ۷۰۰ سال پیش در ساخت آن استفاده شده است.

گرچه گمانه زنی‌هایی وجود دارد که قرن‌ها قبل از حضور مغول‌ها در این مکان یک معبد وجود داشته، اما آثار و بقایای معبد سنگی باقیمانده قطعاً متعلق به دوران ایلخانیان است. برخی کارشناسان معتقدند که این معبد ۷۰۰ ساله در ابتدا قرار بوده محلی برای عبادت بوداییان مغول باشد اما پس از گرویدن

معبد «دانش کسن» منحصر به فردترین بنای معماری صخره‌ای ایران است. این معبد از نظر نقشه و نقوش تزئینی یکی از با ارزش‌ترین نمونه‌ها در تاریخ معماری ایران است. هفت قرن پیش مغول‌ها و ایرانیان اینجا هنرنمایی کرده‌اند و یکی از باشکوه‌ترین آثار معماری صخره‌ای در ایران را خلق کرده‌اند. تلفیق دو معماری ایرانی و شرق دور منجر به ساخت یک بنای منحصر به فرد در دل این صخره شده است. تزئینات اسلامی از قبیل اسلیمی‌های زیبا و مقرنس‌های چشم‌نواز و قاب‌بندی‌های دقیق بخشی از هنرهای اسلامی است که جلوه‌ای پر شکوه به معبد بخشیده است.